

BARCELONA'92: CONCLUSIONS PROVISIONALS

IGNASI DE SOLÀ-MORALES

Davant l'esdeveniment dels Jocs Olímpics, és ja oportú de plantejar una valoració global del que ha significat l'acció urbanística i arquitectònica de l'administració municipal d'ençà que la majoria actual accedí al govern de l'Ajuntament el 1978.

Tothom està d'acord en la importància quantitativa d'aquesta acció. El nombre d'operacions de reordenació d'espais públics, la quantitat de nous edificis d'equipament, les accions empreses per a millorar les infraestructures de trànsit i de serveis, són, sens dubte, el capítol més important de les realitzacions d'una acció de govern ambiciosa i incisiva.

Tampoc no és difícil d'aconseguir un acord respecte a l'originalitat de certes formes d'actuació. La manera d'actuar en la ciutat ha creat una experiència amb estil específic, que respon a criteris, prioritats i fins i tot formes estètiques difícilment comparables amb les que han aparegut en aquests anys en altres centres metropolitans.

La necessitat de dur a terme aquestes realitzacions —avui podem comprovar-ho— no ha estat la celebració de les Olimpíades. Potser aquestes han estat una font extraordinària de finançament, però no deixa de ser xocant que, des de bon començament, la nominació, primer, i l'objectiu dels esdeveniments olímpics, després, hagin estat reconeguts públicament i explícitament com un simple pretext. Amb una actitud ben típica de l'escèptic realisme català, cada cop que s'ha parlat de les Olimpíades i s'ha destapat la capsa de la ideologia olímpica, aquest discurs ha fet l'ullet a una complicitat tàcita en una mena de doble llenguatge: les Olimpíades duren quinze dies; allò que interessa és la transformació de la ciutat i dels seus endarreriments endèmics amb vista a un futur desafiament europeu.

Però, ¿en què ha consistit tot el que s'ha fet fins ara, i quines són les seves limitacions?

L'acció urbanística en la ciutat es pot entendre damunt dos eixos fonamentals. En primer lloc, una acció sobre l'espai públic. En segon lloc, un programa d'equipaments.

El primer s'ha caracteritzat per una original concepció microubanística. Des de Barcelona s'ha emfasitzat la importància de l'acció puntual sobre un teixit urbà gairebé ocupat del tot, en el qual les accions havien de ser de remodelació més que no pas de creació de nous espais.

«Urbanisme intersticial», «reconstrucció de la ciutat», «urbanisme urbà», «metàstasi urbanística», han estat alguns dels termes amb què s'ha caracteritzat una manera d'operar més confiada i segura en la petita escala que no pas en els grans planejaments; més convençuda de la capacitat concreta del projecte constructiu d'una plaça o d'un jardí que no pas de les decisions programàtiques sobre vialitat, àrees verdes o renovació urbana.

Aquesta experiència, la metodologia de la qual en les àrees històriques de la ciutat es basava en la idea que l'actuació era sempre una soldadura, una recosida de fragments inacabats per l'absència d'una acció pública equiparable a la dinàmica de l'edificació privada, tingué

IGNASI DE SOLÀ-MORALES

Arquitecte. Catedràtic de l'ETSA de Barcelona. Autor d'*Eclecticismo y vanguardia* (1980) i *Contemporary Spanish Architecture* (1986).

Arquitecto. Catedrático de la ETSA de Barcelona. Autor de *Eclecticismo y vanguardia* (1980) y *Contemporary Spanish Architecture* (1986).

Architect. Chair at the ETSA of Barcelona. Author of *Eclecticismo y vanguardia* (1980) and *Contemporary Spanish Architecture* (1986).

l'originalitat de ser duta també a la perifèria, a les àrees d'edificació recent de la ciutat.

D'aquesta manera Barcelona, des dels centres fins a les perifèries, ha posat en marxa un programa de veritable construcció d'espai públic a partir dels residus, dels intersticis i de les vores inacabades, abandonats per l'urbanisme expansionista.

Ha estat, certament, la resposta crítica a les limitacions evidents de l'urbanisme del moviment modern. Però ha estat també l'acció *a posteriori* del sector públic en una multitud de llocs als quals aquesta acció havia d'haver arribat, en teoria, en el mateix moment de realitzar-la la iniciativa privada.

Cal dir que aquesta manera d'actuar ha estat especialment eficaç i imaginativa i ha donat una de les poques respostes al problema que les modernes perifèries plantejaven en totes les grans ciutats que van sofrir creixements salvatges durant el *boom* dels anys cinquanta i seixanta. L'experiència barcelonina en aquest terreny ha produït un veritable estil d'acció en l'espai públic i, a desgrat que molts dels projectes han estat obra d'arquitectes particulars, el resultat final ha estat una manera de fer places, carrers, avingudes, jardins i parcs dotats d'un inconfusible segell comú.

Avui aquesta és una feina començada però no acabada, en la qual es detecten una certa fatiga i la pèrdua de la tensió creativa que pot acompanyar la repetició. Només una dosi de nova experimentació i de nou risc pot dinamitzar una cosa que encara té un ampli camp de necessitats per endavant. La ideologia recent, defensora de la discreció, de l'anonimat i de les accions només de bona urbanitat, amenaça de buidar de contingut cívic una acció que en molts aspectes ha estat la més creativa de les que ha realitzat el municipi.

Pel que fa als equipaments, l'activitat constructiva ha intentat promoure indistintament com a objectius olímpics allò que només era cert en part. Evidentment, les instal·lacions per a la celebració dels Jocs eren necessàries. Però s'ha emprès un ampli programa d'equipaments socials i culturals no estrictament dependents de l'esdeveniment esportiu del 92.

La discutible decisió de centrar a la muntanya de Montjuïc els grans equipaments esportius no ha servit per a resoldre la complexa situació d'aquest parc central de la ciutat, sinó per a aguditzar la confusió respecte a la destinació d'aquesta gran reserva de verd de la Gran Barcelona. A part l'atractiu edifici d'Arata Isozaki, des del punt de vista arquitectònic les altres actuacions es mouen en un discret nivell de correcció. Però allò que veritablement continua essent un conflicte cada vegada més greu és el discutible intent de fer coincidir en aquest lloc de màxima centralitat els grans equipaments esportius, museogràfics, el parc i la seu de la importantíssima Fira de Barcelona. Els problemes d'accessibilitat, d'incompatibilitat d'activitats i de dinàmiques contraposades en cadascuna d'aquestes destinacions, no solament fan dubtar de l'encert de sobrecarregar la muntanya de Montjuïc amb l'A-

nella Olímpica, sinó que plantegen, com a feina immediata, unes polítiques complexes i costoses per tal que els nous equipaments siguin fàcilment i constantment utilitzables i compatibles entre si. Els conflictes ja han començat a posar-se de manifest. El futur de la Fira hauria de ser la gran ocasió per a una reordenació de les activitats del que avui ja és el parc central de Barcelona.

Pel que fa a les altres àrees d'instal·lacions esportives, és ben segur que tant a Horta com a la Diagonal es dinamitza l'ús d'espais residuals. En el cas d'Horta, gràcies a una operació d'urbanització tan modesta en els seus recursos com brillant en els resultats. No hi ha dubte que, com a operació d'equipament, tot i el seu volum limitat, els espais esportius i l'ordenació d'aquesta zona constitueixen una de les actuacions més interessants del conjunt d'obres olímpiques.

L'actuació al límit de la Diagonal amb el municipi veí de l'Hospitalet tindrà la virtut d'obrir l'entorn d'aquesta via fonamental per a la ciutat a una permeabilitat que avui no posseeix. És la versió menor i contraposada de la gran operació d'obertura de l'eix de la Diagonal al mar, que es presenta en aquest decenni com un dels grans temes urbans de la ciutat. Amb l'antecedent de la Vila Olímpica plantejada com la construcció-reconstrucció d'un fragment de la malla Cerdà, l'obertura de la Diagonal al mar planteja, igual que la Vila Olímpica, dues qüestions distintes però íntimament imbricades.

La primera és la connexió de la ciutat amb el front marítim. Es tracta d'un dels grans objectius emblemàtics d'escala ciutadana. En el cas de la Vila Olímpica, aquest és el millor resultat de l'operació: amb una senzilla manera d'articular el pas subterrani de les grans infraestructures amb la domesticació de la platja, la creació de parcs i l'aproximació de l'edificació residencial al mar.

La segona qüestió, al nostre entendre molt més problemàtica, és com s'ha d'ordenar una important àrea residencial de nova planta amb la memòria del traçat vuitcentista de la malla Cerdà. En el cas de la Vila Olímpica, s'ha optat per l'intent de compatibilitzar la tradició de la ciutat del Vuit-cents d'illes tancades, ordenació regular, varietat arquitectònica, carrers de pas i homogenis, amb la tradició del moviment modern de blocs oberts, varietat tipològica, homogeneïtat constructiva, multiplicació pintoresquista dels punts singulars.

Certament, el millor encert de l'edificació de la Vila Olímpica és no pas haver-la pensada com a tal, sinó com una futura part de la ciutat, en un experiment de planejament i construcció *ex novo* de les màximes dimensions imaginables en una ciutat que, teòricament, ha exhaurit els seus recursos de sòl edificable. Allò més desencertat, en canvi, serà, sens dubte, la confusió tipològica i la innecessària diversificació d'intervencions.

Enfront del repte de l'obertura de la Diagonal, l'experiència de la Vila Olímpica ha de servir per a pensar amb menys compromisos amb el present i amb el passat una altra de les grans operacions a gran escala, en què la forma de la residència serà decisiva per a la forma final

d'un eix primordial de la ciutat. Per a això caldrà un canvi conceptual, que només des d'algunes joves propostes es pot entendre com a alternatiu.

En relació als equipaments no estrictament olímpics, la millor esperança és que la majoria s'han iniciat i estan ben definits, i que la seva realització resta clarament com un objectiu que continuarà essent vàlid després de les Olimpíades. Allò que alguns interpretaran com un fracàs— el fet que no s'hagin acabat la majoria de museus, auditoris, teatres, etc., per a l'estiu del 92— serà, gairebé amb tota seguretat, una garantia de la ineludible necessitat de continuar una política que de cap manera no es pot sentir ni completa ni satisfeta amb el que s'hagi acabat per a la cita olímpica.

Certament, la frontera del 92 és un límit que caldrà travessar d'una manera no traumàtica. Res no seria més desastrós que la paràlisi que ens podria sobrevenir després dels fastos que han posat el nom de Barcelona a les pantalles de televisió de tot el món. És bo que des d'ara es parli dels programes per al 93 o per a tota la dècada, de

manera que la important acció ja realitzada sigui l'esperó per a una autocrítica i per a una prospectiva de futur. Si analitzem la feina feta fins avui a la ciutat de Barcelona, no és difícil de fer un elenc d'algunes grans qüestions que en un cert moment s'han deixat de banda en nom de les urgències immediates i de prioritats dictades pel realisme.

Entre aquestes, en voldríem destacar tres que constitueixen tant uns assumptes pendents com unes exigències la resolució de les quals ha de ser imprescindible en un futur immediat.

La primera és la política de rehabilitació de la ciutat històrica. Ara com ara, aquest és ja un dels grans compromisos en què l'administració municipal ha esmerçat recursos humans i econòmics importants.

La pressió d'una ciutat de superfície limitada i d'alta densitat, de la mateixa manera que ha buscat expandir-se en àrees industrials obsoletes o en àrees residuals poc o mal urbanitzades, dirigeix ara la seva apetència cap a un lloc privilegiat. La centralitat del centre històric pot ser un objectiu evident per a residències privilegiades, activitat comercial i terciària central. Però un procés d'aquesta mena consistiria en un canvi radical en la condició dels habitants i de les edificacions. En principi aquest no és l'objectiu de la política municipal, que es formula amb intencions socials d'higienització, rehabilitació i recuperació d'una àrea integrada d'activitat residencial i d'activitat local. Es tracta d'objectius difícilment compatibles amb la concurrència dels interessos privats, amb l'augment de les funcions centrals i amb l'aprofitament dels valors de centralitat com a valor afegit a les operacions en curs.

La recuperació de la ciutat històrica de Barcelona s'acompleix després d'un llarg rosari d'experiències europees en el mateix sentit. En moltes, les administracions no han estat capaces de controlar l'apetència de les rendes de posició a favor dels habitants de la zona.

Una política d'accions respectuoses amb l'arquitectura d'aquest centre històric, amb el seu traçat, no de *sventramenti* a la vella manera hausmaniana, hauria de reflectir una acció urbanística compromesa sobretot amb el caràcter de residència de les classes populars en el que es denomina administrativament la Ciutat Vella.

Una segona qüestió consisteix en el desafiament que en els pròxims anys plantejaran els nous temes d'arquitectura urbana, distints dels famosos parcs i places. Les necessitats de grans infraestructures ja han començat a tenir resposta: aeroport, port, cinturons perifèrics, túnels, etc. En la majoria de casos, el nivell de la resposta arquitectònica i paisatgística no ha passat de solucions mediocres. L'arquitectura barcelonina no mostra, de moment, una capacitat especialment creativa en el disseny d'artefactes de gran escala. Des de l'enginyeria de les infraestructures, les aportacions tampoc no es destaquen més enllà de l'aplicació de fórmules estandarditzades. Falta per complet un debat a aquest nivell. Ni els polítics, ni els ciutadans, ni els mateixos arquitectes no hi semblen gaire sensibles. La formació dels professionals arquitectes

sembla bastant impermeable a problemes d'aquesta magnitud. Les invitacions a figures internacionals no pot ser la solució d'operacions en què els objectius dels grans operadors no poden maquillar-se amb noms prestigiosos. L'absència d'idees és el que farà dels «nusus» del segon cinturó o de la plaça de les Glòries o de la plaça d'Espanya artefactes urbans de validesa dubtosa. La cautela amb què s'està portant l'operació Sagrera, per exemple, no és la millor garantia per a un imprescindible debat d'objectius i mètodes. L'arquitectura de les noves àrees urbanes no es pot resoldre amb fórmules protegides només pel nom prestigiós dels seus autors.

Finalment, un problema polític. Tot el que s'ha exposat fins aquí es refereix al municipi de Barcelona, un ens administratiu que controla menys de la meitat de la població de la Gran Barcelona, de la seva activitat i d'un territori que és realment vint vegades més gran que el de la Barcelona estricta.

Cada vegada més la ciutat de Barcelona tendeix a expulsar els seus problemes fora dels seus límits administratius: el del trànsit, el de la residència, el de la marginalitat social, el de les instal·lacions industrials. La ciutat de Barcelona sembla que «s'alliberarà» de molts dels grans assumptes que afecten una gran metròpoli. Però aquesta perspectiva és completament falsa. Entre la ciutat de Barcelona i la seva àrea metropolitana no hi ha solució de continuïtat. Existeix només una separació fictícia en el pla administratiu i una voluntat política del govern de Catalunya de mantenir aquesta ficció.

La Barcelona de les grans realitzacions, de les belles remodelacions, de les emblemàtiques operacions urbanes, es fa a costa d'un *hinterland* especialment mal dotat de polítiques urbanes i d'equipaments adequats, sobre el qual cada vegada més recauen els problemes que la ciutat central desplaça més que no pas resol.

El gran repte dels anys noranta, aquell que, si no se soluciona, pagaran més car Barcelona i tot Catalunya, és el salt d'escala i de gestió, que articularà polítiques de la dimensió i l'abast d'una gran metròpoli on ja avui conviu més de la meitat de la població de Catalunya.